

L'autur e publicist Peter Röthlisberger en occasiun da la vernissascha en la libraria Lüthi a Cuira.

FOTO MARTIN CABALZAR

Il Grischun en 100 istorgias

Betg damain che 65 istorichers e schurnalists declaran e descrivan il Grischun en 100 differentas istorgias. La novissima publicaziun cun il titel «Graubünden in 100 Geschichten» – cumparida tar la chasa editura Somedia – è vegnida tigrida da l'istoricher e schurnalist Peter Röthlisberger ed è in veritabel caleidoscop d'istorgia, cultura ed economia, da personalitads reputadas, da singularitads específicas ed autres fassettas interessantas dal Grischun.

MARTIN CABALZAR/FMR

Records e modestia

65 auturas ed auturs cundividan lur savida d'insider, lur enconuschienschas científicas e lur affecziun per il Grischun e sia populaziun. En questa publicaziun da 320 páginas raquintan els davart l'istorgia, il turissem, il sport, la natira, il traffic, la scolaziun, la cultura e la cuntrada dal chantun. Il spectrum tanscha da pit-schnas anecdotas sur intervistas pli lungas ad artitgels infurmativs illustrads cun maletgs magnifics.

Il Grischun na vegn betg preschentà mo sco destinaziun da vacanzas, mabain er sco patria amada e sco domicil per economía e masteranza. Il cudesch po dentant er vegnir considerà sco cumpendi da consultaziun davart l'istorgia e vegn arrundà cun ina cronologia istorica ed ina vasta bibliografia. Cun sias istorgias suprendentas or d'in vast spectrum tematic pu dess il cumpendi numnadament vegnir considerà sco ova da standard dal pli grond chantun da la Svizra.

Singularitads grischunas

Cun sias traís linguas, sias 150 valladas, grupadas en 11 regiuns e 101 vischnancas, ha il Grischun ina structura ritga, dentant er bufat-gamain cumpligtada. Cun ses 937 pízs e ses 615 lais è il Grischun dentant er in'attracziun natirala. Vers ancora vegn il Grischun savens considerà sco unitad, internamain fastizeschan ils auturs dentant considerablas differenzas tranter Sursilvans e Partenzers, tranter Poschiavins e Gualsers, tranter ils da Cuira e Ladins. Magari fan ins era sgnoccas e skerzis in cun l'auter.

Era las differenzas económicas èn considerablas tranter ils centers urbans da la Val Renaña e las regiuns periferas, tranter las destinaziuns turísticas pussantas e las valladas ruralas. Consequentamain sa contrasteschan er las prioritads políticas, procurond uschia per inqual disput animà. Entant che l'industria cun firmas potentes sco EMS, Hamilton, Würth, Repower, Trumpf, Cedes, Gritec, Oblamatic etc. prefereschans ils centers, vegn la cumbinaziun d'agricultura e turissem considerada sco salvament da la periferia. E tuttina na pon ins betg franar la depopulaziun – l'inverteraziun da vitgs e valladas allontanadas resta considerabla. A Berna fan «Grischun» e «subvenziun» la rima. E betg d'emblidar las spezialitads culinarias da capuns, maluns etc. En la Bassa valan ils Grischuns sco in pievel pacific, quai che vegn magari interpretà dals citadins urbans sco letargic e dischinteressà. Tant pli simpatic para noss dialect grischun d'esser en la Bassa. Dals auturs vegnan ils clischés usitads dentant relativads ed ironisads.

L'embarass da la tscherna

Las 100 istorgias cundidas ritgamain cun anecdotas en gruppadas en 13 chapitels. Sco qua ch'il publicatur Peter Röthlisberger ha tradì a la FMR en occasiun da la vernissascha è el stà confruntà fitg svelt cun «l'embarass da la tscherna». Il Grischun avess purschi 10 000 bunas istorgias, la finala haja el stùa si restremischer sin 100. «La selecziun è strada subjectiva, savens arbitrarà e magari casuala, dictada dal gust e dal respect per l'istorgia», tradescha Röthlisberger. Las 65 istoriografas e schurnalists descrivian il Grischun uschè objectivamain sco pussaivel, dentant adina er or d'in focus personal. Per tudestg, talian ed en il cas da Oswald Totsch (91) ch'aveva emblidà - sco capo communal da Tschierv – ina votaziun chantunala, schizunt per rumantsch.

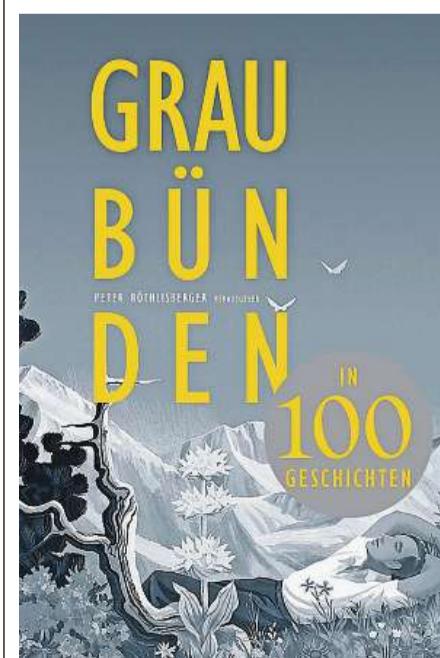
L'enumeraziun dals titels dals 13 chapitels po tradir in zichel dal cuntegn e leventar la mirveglia: «Eroxas grischunas», «In sguard enavos», «Hotsports», «Deleitgs alpins», «Up in the Sky», «Olma grischuna», «In corpore sano», «La vart sombra», «Sut current», «Chantun da vacanzas», «Campion», «Cult-tour» e «Lieus d'en-creschadetgna». Era sche prest tut quai che ha num e renun en il Grischun vegn tematisà, resta la selecziun tuttina in zichel arbitrarà. L'accent sin il divertiment surpresa e fa gust la leger.

Peter Röthlisberger. *Graubünden in 100 Geschichten*. Editura Somedia, 320 páginas, pretsch 45 francs.

65 auturas ed auturs per il Grischun

Ina survista alfabetica dals auturs e da las auturas da «Graubünden in 100 Geschichten»:

David Accola, Matthias Ackeret, Alex Bänninger, Colin Bätschmann, Adriano Bazzocco, Felix Benesch, Jan Andrea Bernhard, Andreas Brunold, Sabrina Bundi, Linard Campell, Christina Caprez, Adrian Collenberg, Oscar Eckhardt, Peter Egloff, Aysun Ergez, Roland Flückiger-Seiler, Gaudenz Flury, Johannes Flury, Karin Fuchs, Thomas Gadmer, Hans Peter Gansner, Hansjürg Gredig, Paul Eugen Grimm, Theo Haas, Jans Herwig, Florian Hitz, Silvio Huonder, Fernando Iseppi, Arno Jäger, Manuel Janosa, Christoph Kalt, Urs Kienberger, Max Küng, Martin Läubli, Barbara Lienhard, Christine Löttscher, Karl Lüönd, Michael Lütscher, Carmelia Maisen, Michael Meier, Peter Michael-Cafisch, Peder Plaz, Julian Reich, Balz Rigendinger, Martin Röthlisberger, Hans Peter Ruffner, Caspar Schärer, Gian Marco Schmid (Gimma), Hans Schmid, Hansmartin Schmid, Luzi C. Schütz, Marc Philipp Seidel, Ludmila Seifert, Christian Seiler, Gieri Spescha, Karin Steinbach Tarnutzer, Reto Stifel, Heinz Storrer, Lino Succetti, Oswald Tutsch, Rico Valär e Moritz Weber. (fmr/mc)

Il frontispizi da la publicaziun «Graubünden in 100 Geschichten».

FOTO MAD

GLARUNA

Confederaziun refusa dumonda per regular il luf

L'Uffizi federal d'ambient ha refusà la dumonda dal chantun Glaruna per pudair sajettar traís lufts giuvens dal triep da Kärp. Las premissas na sajan betg dadas. Ils donns chaschunads vid an-imals da niz protegids tras il triep en la regiun da Kärp sajan anc sut la limita da diesch animals stgarpads. Questa limita stuess esser cuntanschida, uschia l'Uffizi federal d'ambient. Betg tut ils animals da niz inditgads sajan dentant stads protegids. Ord visita dal chantun Glaruna haja il triep da Kärp stgarpà aifer quatter mais diesch animals en situaziuns protegidas u «betg suppor-tables da protegir». La Confederaziun sostegna questa posiziun, contesta dentant che ina da las traís attaggas da lufts saja reussida pervi da la protecziun da muntaneras insuffizienta. (rtr/fmr)

DIS DA LITTERATURA

In program vast per ils Dis da litteratura 2021 – ma ina tschaina na datti nagina uonn.

FOTO MAD

30 onns Dis da litteratura – il program

Ils 30avels Dis da litteratura han lieu dals 5 fin ils 7 da novembre 2021. Durant l'edizion da giubileum vegn festivà, prelegi, preschentà, discutà e guardà en il futur – tut sut il motto «giud via».

En ina discussiun litterara cun l'autura *Flurina Badel*, cun la lingüista ed editura *Silvana Derungs* e cun il professer da litteratura e cultura rumantscha *Rico Valär*, moderada da *Claudio Spescha*, vegn dilucidà il preschent ed il futur da la litteratura rumantscha.

Ulterius puncts culminants furman tenor il comité d'organisaziun dals Dis da litteratura ils blocs da «Giubilectura»: in microfon, in palec, ina vusch. Per il giubileum da 30 onns Dis da litteratura fa il comité dals Dis da litteratura in regal spezial al public. El ha envidà nov auturas ed auturs da scriver in text personal davart il tema «litteratura ed jau». I legian: *Gianna Olinda Cadonau, Iso Camartin, Gion Mathias Cavelty, Gerold Ehram, Asa Hendry, Göri Klainguti, Angelika Overath, Leo Tiuer, Benedetto Vigne*.

Era vegn la relaziun tranter auturas ed auturs e la litteratura tematisada en il rom da la premiera dal film «Computer, cafés e crisas – l'art da scriver» da *Bertilla Giossi* da Radiotelevisioni Svizra Rumantscha.

Ils 30avels Dis da litteratura cumpigliant però era blers elements festivs e da regurdientscha, per exemplu in omagi teatral-musical cun *Sara F. Hermann, Flurin Caviezel* ed in giast da sur-praisa u er il concert da giubileum cun composiziuns da *Clo Duri Bezzola*, in dals fundurus dals Dis da litteratura. Per l'avertura dal festival ha ses figl *Martin Bezzola* arranschà las chanzuns per ina band ad hoc. Sper questa schelta returna era pusplà la concurrenzda da scriver «Plima d'aur/Pledpierla» da la *Lia Rumantscha* als Dis da litteratura. Il festival porscha era ina plattaforma per las novas ediziuns dal *Tschespel*, da la Chasa paterna e da la Chasa Editura Rumantscha: Quest onn cun *Violà Cadruvi, Anna Ratti, Romana Ganzoni, Rut Plouda, Daniele Dell'Agnola* e *Laura Schütz*. In ulteriori punct culminant è la vernissascha dal cudesch nov biling da l'autur *Franz Hohler* ord la Chasa Editura Rumantscha. (cdm/fmr)

Il program detaglià dals Dis da litteratura 2021 è da chattar sin www.dis-dalitteratura.ch.